

Олександра **Кушнір**

кандидат мистецтвознавства,  
доцент кафедри  
декоративно-прикладного мистецтва  
КІПДМ ЛНАМ

## Художні особливості косівських глиняних свічників другої половини XX століття

**Анотація.** Стаття присвячена дослідженню художніх особливостей косівських глиняних свічників II половини XX ст. Проводиться аналіз свічників за типами, конструкцією та особливостями формотворення й орнаментування.

**Ключові слова.** Косівська кераміка, свічник, художні особливості, конструкція, форма, орнамент.

Косівський глиняний свічник має понад 200-річну історію. Упродовж цього періоду його форма, конструкція еволюціонували, примножуючи нові його типи. У другій половині XX ст. косівські майстри гончарства надали свічникам більш декоративної виразності, урізноманітнивши їх художні особливості, оскільки в цей період технічного прогресу вжиткові народні вироби або зникали з виробництва, або набували декоративних функцій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Донині косівські глиняні свічники II половини XX ст. залишаються малодослідженими. Перші спроби вивчення розвитку типів косівських глиняних свічників були здійснені відомим дослідником косівського гончарства Ю.Лашуком [1]. Частково ця тема була розглянута О.Слободяном [2]. Окремі аспекти художніх особливостей косівських глиняних свічників досліджуваного періоду висвітлено у працях В.Щербака [3], І.Сакович [4], Б.Бутник-Сіверського [5], Р.Мотиль [6]. Очевидний брак подібних запропонованих тем, особливо в сучасних наукових виданнях, свідчать про актуальність та новизну піднятого питання.

Метою дослідження є розгляд художніх особливостей косівських глиняних свічників другої половини XX ст., з вивченням

типології, конструкції та особливостей формотворення.

Результати дослідження. Косівський глиняний свічник другої половини ХХ ст. виконував дві функції — прикрашання та освітлення житла. Свічники виготовляли двох типів — настільний і настінний. Настільні свічники склалися з таких підтипів: свічник для однієї свічки, свічник для двох свічок, свічник для трьох свічок — “трійця”, свічник для чотирьох свічок і свічник для п’яти свічок. Найдавніші свічники для однієї свічки, виготовлені в Косові, датовано кінцем ХVIII століття. Свічники для двох свічок почали виготовляти в першій половині ХХ ст. представники династії Совіздранюків, а свічники для чотирьох свічок — у другій половині ХХст. Першовідкривачем “трійці” та свічника для п’яти свічок вважається пістинський гончар Петро Кошак [1, с.190]. Настінні свічники для однієї та двох свічок почали виготовляти в другій половині ХХ ст. майстри керамічних цехів ВХО “Гуцульщина” та КХВК. Конструктивні та формотворчі особливості цих свічників базувалися не тільки на традиціях гончарства Косова ХІХ — першої половини ХХ століття. Велику кількість конструктивних і формотворчих рішень силуетів свічників створили самі майстри та професійні художники другої половини ХХ століття.

Конструкція свічників для однієї свічки була сталою: ніжка й чаша з розтрубом. Ніжка в таких свічниках мала широку основу, від якої конічно, інколи з легким вигином до середини або назовні, піднімалися стінки основи ніжки. Стінки ніжки свічника над основою були циліндричними, інколи опуклими, тюльпаноподібними, вазоподібними або кулястими (Рис. 1-3). Перехід основи до стінок ніжки та стінок ніжки до чаші з розтрубом часто оздоблювали пружком. Чаша, яка утримувала розтруб, ззовні мала ввігнуту або опуклу форму. Краєчок вінець чаші нерідко робили хвилястим або защипували в чотирьох місцях. Формі розтрубу гончарі надавали циліндричного, дзвоникоподібного, тюльпаноподібного, чашоподібного або кулястого силуету. Нерідко свічники для однієї свічки мали збоку вухо (Рис. 3). Керамісти керамічного цеху КХВК Микола Фустов, Христина Урбанська, Михайло та Галина Трушик, Валентина Джуранюк виготовляли свічники для однієї свічки у вигляді пташки, силует якої створювали на основі гончарних форм. Кулястий тулуб має опору у вигляді ніжки або дна з



Рис.1.



Рис.2.



Рис.3.



Рис.4.



Рис.5.



Рис.6.



Рис.7.



Рис.8.



Рис.9.



Рис.10.



Рис.11.



Рис.12.

яскраво вираженим утором. До тулуба кріпили голову птаха й хвіст у вигляді вуха. Чашу з розтрубом для свічки розміщували на голові птаха, замість гребеня або на тулубі — між вухом і головою (Рис. 4).

Свічники для двох свічок мали складнішу конструкцію: ніжка — половина перснеподібного тулуба — дві чаші з розтрубом. Ніжка з опуклою основою слугувала опорою для тулуба. На місцях зрізів прикріплювали чаші з розтрубом для свічок. Форма чаші ззовні була ввігнута або опукла, її вінця нерідко робили хвилястими. Розтруб створювали циліндричним, дзвоникоподібним, тюльпаноподібним, чашоподібним або кулястим (Рис. 5).

Розмаїті конструктивні й формотворчі особливості були у свічників-трійць”. Протягом другої половини ХХ ст. застосовувалося п’ять їхніх конструкцій.

Перша конструкція трійці була класичною та базувалася на традиціях косівського гончарства кінця ХІХ — початку ХХ ст. (вироби Петра Кошака та Павлини Цвілик), а саме: ніжка — зрізаний перснеподібний тулуб — три чаші з розтрубами для свічок. Ніжка з опуклою основою слугувала опорою для зрізаного перснеподібного тулуба, два зрізані краї якого з’єднував горизонтально розташований циліндр. Простір у центрі міг бути вільним або поділеним навпіл вертикально розміщеним циліндром. Іноді замість вертикального циліндра майстри приліплювали хрест, писанку, дзвоник, пташку, оленя тощо. Свічник увінчували три чаші з розтрубами, середня з яких часто мала більші розміри (Рис. 10). У виконанні Юрія Ілюка знаходимо оригінально вирішену трійцю, що увінчується трьома гуцулами в кептарях. Кресані на головах гуцулів зроблено у вигляді чаш із розтрубами для утримування свічок.

Подібну конструкцію мали “трійці” з наполовину зрізаним колоподібним тулубом: ніжка — тулуб — три чаші з розтрубами (Рис. 6).

Досить часто косівські майстри виготовляли “трійці” з такою конструкцією: ніжка — перснеподібний або колоподібний тулуб — три чаші з розтрубами. На високій ніжці з увігнутими або опуклими стінками розміщували перснеподібний або колоподібний тулуб, який увінчували три чаші з розтрубами: одна в центрі, а дві — по боках. Інколи бокові чаші кріпили до

вух, що розташовані симетрично з боків тулуба свічника (Рис. 7). Іноді майстри надавали таким свічникам антропоморфного силуету або оздоблювали центр писанкою, зображенням сонця чи дзвоником.

Поширеною була конструкція трійць, що складалася з ніжки, зрізаного перснеподібного тулуба, до кінців якого прикріплювалися чаші з розтрубами. Посередині тулуба розташовувалася чаша з розтрубом на циліндричній ніжці. Її висота визначала висоту розміщення центральної чаші з розтрубом — вище або нижче бокових (Рис. 8).

Інша конструкція свічника: висока ніжка — два вуха — три чаші з розтрубами. Ніжка з опуклими стінками слугувала опорою для центральної чаші з розтрубом. По боках ніжки кріпили два вуха, на які ставили ще дві чаші з розтрубами (Рис. 9).

Свічники для чотирьох свічок виготовляли досить рідко. Відомі дві конструкції таких свічників: 1) ніжка — мископодібний тулуб — чотири чаші з розтрубами; 2) ніжка — два, перехрещені між собою, зрізані перснеподібні тулуби — чотири чаші з розтрубами. Свічник першої конструкції мав вигляд миски з розхиленими опуклими стінками та опорою на ніжці. На її відігнутих вінцях розміщувалися три чаші з розтрубами. Четверта чаша містилася всередині посудини (Рис. 11). Форма свічника другої конструкції складніша. Два перехрещені зрізані перснеподібні тулуби мають опору у вигляді стрункої ніжки. Чотири їхні зрізані краї увінчуються чотирма чашами з розтрубами для свічок.

Конструкція свічника для п'ятих свічок складається з видовженої ніжки, двох зрізаних перехрещених перснеподібних тулубів, одного вертикального та двох горизонтальних циліндрів і п'ятих чаш із розтрубами. У центрі перехрещених корпусів розташовано вертикальний циліндр, на якому тримається "хрестовина", що складається з двох горизонтальних перехрещених циліндрів, чотири краї якої опираються на зрізані кінці перснеподібних тулубів. У центрі й на чотирьох краях "хрестовини" розташовано п'ять чаш із розтрубами для свічок (Рис. 12).

Настінні свічники косівські керамісти другої половини ХХ ст. виготовляли для однієї або двох свічок. Вони мали вигляд тарілки чи блюда, які можна було підвісити на стіну. До центру їхньої площини прикріплювали свічник для однієї чи двох



Рис.13.

свічок (Рис. 13). Вони були тільки мальованими полив'яними.

При орнаментуванні глиняних свічників косівські майстри другої половини ХХ ст. дотримувалися сталих схем розташування орнаменту на формах виробів, що, передусім, залежали від форми та конструкції.

Переважну більшість виробів ззовні під вінцями, над утором, на шийці, у місці переходу основного тулуба до шийки, на персневидному чи вазоподібному тулубі, на вусі оздоблювали орнаментальними смугами, створеними з геометричних, асоціативно-абстрагованих та рослинних елементів і мотивів.

Фронтальні стінки свічників-”трійць” із колоподібним тулубом оздоблювали орнаментом із центрично-обертвою композицією, розетками, мотивами “гілки” та “вазону”, часто з уведенням зооморфних зображень.

Висновки. Таким чином косівські глиняні свічники виготовляли настільними та настінними. Настільні свічники склалися з таких підтипів, як свічник для однієї, двох, трьох, чотирьох та п'яти свічок. Настінні свічники виготовляли для однієї чи двох свічок. Базуючись на невеликій кількості конструкцій, форми виробів варіювали під впливом творчого почерку майстра. Уносячи індивідуальність при створенні форми, пропорцій та оздоблення, косівські керамісти другої половини ХХ ст. розвивали художні особливості глиняних свічників.

1. Лащук Ю. П. Косівська кераміка ХІХ — першої половини ХХ століття: дис. кандидата мистецтвознавства: 17.00.06 / Лащук Юрій Пилипович. — К., 1956. — 273 с.
2. Слободян О. О. Пістинська кераміка ХІХ — першої половини ХХ століття / Олег Слободян. — Косів: КДІПДМ, 2004. — 153 с.
3. Щербак В. Сучасна українська майоліка / Василь Щербак. — К.: Наукова думка, 1974. — 192 с.
4. Сакович І. В. Народні традиції в сучасному керамічному промислі / І. В. Сакович // Художні промисли: Теорія і практика. — К.: Наукова думка, 1985. — С.55—77.
5. Бутник-Сіверський В. С. Українське радянське народне мистецтво 1941-1967 / В. С.Бутник-Сіверський. — К.: Наукова думка, 1970. — 214 с.

6. Мотиль Р. Я. Українська димлена кераміка XIX—XX століття (історія, типологія, художні особливості): автореф. дис.на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознавства: спец. 17.00.06 «Декоративне і прикладне мистецтво»/ Мотиль Романа Ярославівна. — Львів, 2000. — 18 с.

#### ANNOTATION

**Oleksandra Kushnir. Artistic Peculiarities of Kosiv Clay Candlesticks of the Second Half of the 20th Century.** The article is devoted to research into artistic peculiarities of Kosiv clay candlesticks of the second half of the 20th century. The author of the article gives analysis of candlesticks according to their types, construction and special shapes and ornaments.

**Key words.** Kosiv ceramics, candlestick, artistic peculiarities, construction, shape, ornament.

#### АННОТАЦИЯ

**Кушнір А.В. Художественные особенности косовских глиняных подсвечников второй половины XX века.** Статья посвящена исследованию художественных особенностей косовских глиняных подсвечников второй половины XX в. Проводится анализ подсвечников по типам, конструкции и особенностях формообразования и орнаментики.

**Ключевые слова.** Косовская керамика, подсвечник, художественные особенности, конструкция, форма, орнамент.